

Г. Б. Мадиева
С. Қ. Иманбердиева
Д. Б. Мадиева

ОНОМАСТИКА:
теориясы мен практикасы

Оқу құрамы

Алматы
«Қазақ университеті»
2016

*Баспаға ах-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
филология және әлем тілдері факультетінің Ғылыми кеңесі
және Редакциялық-баспа кеңесі (№3 хаттама 17 мамыр 2016 жыл);
ах-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің жанындағы
ҚР БҒМ-нің жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім берудің
Республикалық оқу-әдістемелік кеңесінің гуманитарлық
және жаратылыстану ғылымдары мамандықтары
Сетелік мәжілісі шешімімен ұсынылған
(№1 хаттама 7 қазан 2015 жыл)*

Пікір жазғандар:

филология ғылымдарының докторы **К.Қ. Рысбергелі**
филология ғылымдарының докторы **Ж.К. Ибраева**

Мадиева Г.Б.

М 35. Ономастика: теориясы мен практикасы: оқу құралы /
Г.Б. Мадиева, С.Қ. Иманбердиева, Д.Б. Мадиева. – Алматы:
Қазақ университеті, 2016. – 192 б.
ISBN 978-601-04-2116-5

Ономастиканың теориясы мен практикасы алғаш рет қазақ тіл білімінде толық қамтылып, оқу құралы түрінде ұсынылып отыр. Құралда ономастиканың қалыптасуы мен даму тарихы, зерттеу аспектілері мен әдістері, сонымен қатар ономастиканың өзегі болып табылатын астрономия, топоним, космонимдермен қатар шектік өрістегі онимдер сипатталған. Оқу құралы *Ономастика теориясы, Тіл біліміне кіріспе, Жатпа тіл білімі, Тіл теориясы, Лингвистикадан, Этимологиядан, Лексикология мен Лексикография, Лингвистикалық семантика және басқа филологиялық пәндерді оқытуда* өте пайдалы.

Кітап студенттер мен оқытушыларға, тіл мамандары, ғалымдарға, сонымен бірге ономастикаға қызығушыларға арналған.

ӨОЖ 81'373.2(075)

© Мадиева Г.Б., Иманбердиева С.Қ., Мадиева Д.Б., 2016
ISBN 978-601-04-2116-5 © ах-Фараби атындағы ҚазҰУ, 2016

КІРІСПЕ

Кез келген тілдің лексикалық қорының негізгі қабатын жалқы есімдер құрайды. Жалқы есімдерсіз адамзат қарым-қатынасы болуы мүмкін емес. Белгілі ғалым-топонимист Э.М. Мурзев былай деп жазған: «Қазіргі әлемді географиялық атауларсыз елестету мүмкін емес. Пошта, телеграф, темір жолдар өз қызметтерін тоқтатады, ұшақтар әуежайда, кемелер аты жоқ кеме тоқтайтын жерлерде тұрып қалған болар еді. Ал газеттер жер шарының әр жерінде болып жатқан оқиғаларды қалай жеткізер еді?» [1]. Бұл ойды ары қарай дамытып, кісі аттары, жануарлар, ғарыш, планеталар, әдеби және басқа ғылыми, өнер шығармалары, тағам т.б. атауларын қатыстырып айтуға болады. Егер атаулар жоғалса, адамзат оған жанасын ойлап табады. Біздің санамыз осылай қалыптасқан, яғни бізді қоршаған ұқсас дүниелерді ажырату үшін осы қызметте жұмсалатын ерекше сөздер жасайды. Бұндай сөздер заттарды, ұғымдарды, құбылыстарды ажырататын жалқы есімдер болып табылады.

Жалқы есімдер жалпы есімдерге қарағанда едәуір көп. Дегенмен, олар сөздіктерде барлық жағдайда келтірілмейді, лингвистер де оларды зерттей бермейді, мектепте оқыту үшін де көп қолданылмайды. Ономастикалық материал тек оқу құралы ретінде филология факультетінде оқытылады, ал ономастика бойынша білім бүкіл әлем атаулардан тұратындықтан қажет-ақ. Жалқы есімдер әлемі ерекше және өте қызықты.

Оларға бұрыннан зерттеушілер көңіл бөлуде, өйткені тілдегі рөлi, өзіндік құрылымы, сөйленістегі ерекше қызметіне қарай жалқы есімдер тілдің басқа да лексикалық категорияларынан ерекшеленеді. Кейінгі жылдары Жалқы есімдерді басқа ғылым салаларын, олардың табиғатын ашу үшін қолданатын арнайы ғылым – ономастикада зерттеле бастады. Ғылыми жаңалықтардың ашылуына, қалыптасуына орай оларды зерттеудің жаңа бағыттары мен атаулары да туындайды. Болашақ филолог ретінде тіл лексикасын зерттеуге қажетті жалқы есімдер туралы білім жеткіліксіз екендігі студенттермен жұмыс барысында анықталды.

Жалқы есімдер адамның барлық тұрмысына қатысты, сондықтан лингвистер мен әдебиетшілерге, журналистер мен тарих-